

A PUSZTA MEGSZÁLLÁSA

NAGY GYULA

A Pusztát a kiosztás előtt a vásárhelyi közbirtokosság *járása*, legelője volt. Minden tanyai föld után pusztarész, legelőrész is járt. Ezt az oszthatatlan legelőjándósságot szabadon adhatták, vehették.

A Vásárhelyi-pusztát az 1850-es évek elején osztották ki a vásárhelyi lakosok között. A Pusztát kiosztásáról még a törzsökös lakosság is nagyon keveset tud. Ma már a legöregebb emberek emlékezete sem éri el. Miután munkánk egyik fő célja az, hogy pusztai lakosság tudásanyagát rögzítsük elsősorban, ezért a nagyon sovány recens anyagot csak a legfontosabb más forrásból merített anyaggal egészítettük ki.

A lakosság nem jó szemmel nézte a Pusztát felosztását, attól féltek, hogy a jószágból nem pénzelhetnek azután úgy, mint eddig. A Pusztán a jószágra kora tavasztól késő őszig nem volt semmi gond. 1850-ben még vitás volt, hogy fel szabad-e törni a Pusztát. „Nimzgerm János pusztai járandóságát több orosházi embernek ki adván, a szántáshoz hozzá is fogtak, de a kóti gazdaság meghagyása folytán Csósz által a szántásból kiverettek, ezért folyodik: hogy határozassék meg, szabad-e a pusztát fel szántani, vagy nem?”¹

Először a dűlőket mérték ki, majd a közeit felparcellázták. A kiosztással tanyasor szerint haladtak. A legelőjándósság egy *fertáj* (13 magyar vagy 14 kishold) volt. A parcellákat *kidombozták*, vagyis megjelölték és ezentúl csak a *mezsgyén* belül legeltethették a jószágukat. Úgy mondják, hogy a Vásárhely és Orosháza közti zezugos határt is akkor igazították ki. A Pusztát határát ugyanis annak idején egy lóhátas jelölte ki s határhúzás közben egyikfelől a vásárhelyiek, s másikfelől az orosháziak csaptak a lóra. Ezért volt addig zezugos a határ.

A kiosztás után egy ideig állt még a Pusztát, feltörése különösen eleinte lassan haladt, de hamarosan megkezdtek a tanyák építését is. 1869-ben már 4054 lakosa volt a Pusztának.² A tanya körüli legelőnek csak egy részét törték fel, mert abból többet tudtak kihozni, mint a gabonából.

A kimért legelőrész tulajdonosainak egy része továbbra is a vásárhelyi határ Tanya nevű részén fekvő tanyáján lakott,³ jószágaiknak is ott volt a téli szállása, de tavasszal kihajtották a Pusztára, ahol késő őszig legeltek. Kutat ástak, *aklot* készítettek a jószágnak s *kalibát* az őrzőknek.

¹ *Herczegh Mihály*: A vásárhelyi határ kialakulásának vázlatos története. Kézirat, Szántó Kovács Múzeum Adattára. 244.

² *Herczegh Mihály*: i. m. 33.

³ A vásárhelyi határ három részre oszlott: Gorzsa, Tanya és Pusztát. A Pusztát mellett a Tanya terület el, míg a Gorzsa a Pusztától messzebb esett. E három nagy egységen belül sok kisebb határrésznek van külön — sokszor jellegzetes — neve, melyekkel könyvünk más helyén részletesen foglalkozunk.

Miután a Pusztá kimérése után alig egy fél emberöltő múlva több mint 4000 lakója volt a Pusztának, bizonyos, hogy sokan a kiosztott legelőjárandóságra tanyát is építettek. Rendszerint a nagytanyában maradtak, a kiosztott járandóságra épített kistanyába legtöbbször az idősebbik fiú került, amikor megnősült. Így kerültek ki a vásárhelyiek a Pusztára.⁴

A kiosztott Pusztá jellege a tanyák építésével és benépesülésével megszűnt, azonban a mai napig Vásárhelyi-pusztának emlegetik.

Sok vásárhelyi bérbe adta vagy örökáron eladta az „istenhátamögötti” földjét. Főleg azok igyekeztek megszabadulni tőle, akik a várostól messze kapták. Mondják, volt olyan is, aki a részét egy liter pálinkáért eladta, ismét egy másik hét hold legelőjét egy bárányért cserélte el. Az eladó földeket a szűk határu orosháziak vették meg, és a bérbe adott földeket is ők *fogták* ki. Az orosháziak benyomulása a Pusztára egészen a második világháború végéig tartott.

Az orosháziak száma legnagyobb a Pusztá keleti felén, az orosházi határ szomszédságában. Cinkuson, a Pusztá keleti szélén az 1960-as években már csak két vásárhelyi család élt, de azok is az orosháziakkal házasodtak össze. Szilágyi Sándor is a Pusztaföldvár közelében fekvő földjét eladta, mert úgymond: „Nem látta a vásárhelyi városháza tornyát!” Az orosháziak mondogatták is, hogy a vásárhelyiek csak olyan messze vetődnek el városuktól, amilyen messze a városuk harangjának szava elér. Amint nyugat felé romlik a föld minősége és nő Orosházától a távolság, úgy fogy az orosháziak száma, mert egyrészt ott már nem volt eladó föld, másrészt az orosházi ember a sziket nem szerette. Így aztán a Pusztá nyugati felén a vásárhelyiek száma nagyobb.

Az idők során fokozatosan mind több és több legelőt törtek fel, de az orosháziak a legelővel hamarabb elbántak, mint a vásárhelyiek, pedig akkor a jószágnak jobb ára volt, mint a gabonának.

⁴ A Magyar Nyelv Értelmező Szótára (V. 862.) szerint „a pusztá nagy kiterjedésű, többnyire fátlan, füves síkság, amelyet gazdálkodásra, főleg legeltető állattenyésztésre használtak”. — Az Új Magyar Lexikon (V. 499.) szerint, a pusztá elpusztult kultúrterület meleg, csapadékban szegény éghajlatú, fátlan, füves növénytársulás, a magyar Alföld legszárazabb, korábban teljesen fátlan területei, Hortobágy, Bugac stb., melyeken a világháborúk közötti időkben külterjes állattartás folyt.”

Ez az állapot szűnt meg a Pusztá kiosztásával. Jóllehet, ma a volt Vásárhelyi-pusztá területén Orosháza város és négy község osztozik, a tanyákkal teletűzdelt területet Pusztának hívják.